

**Medkulturnost v romanu Maje Haderlap
Engel des Vergessens / Angel pozabe
in strategija prevoda v slovenščino**

**Interculturality in Maja Haderlap's novel
Angel of Oblivion
and strategies of translation into Slovene**

Silvija Borovnik

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost,
silvija.borovnik@um.si

Data zgłoszenia: 26.02.2016 r. — Data recenzji i akceptacji: 13.03.2016 r.

Abstract: The article analyses the intercultural elements in Maja Haderlap's novel *Angel of Oblivion* (orig. 2011, transl. 2012). The novel, based on familial autobiographical foundations and discussing the suffering of Carinthian Slovenes during the Second World War, is unique also because the author, herself a Carinthian Slovene, wrote it in German. This fact was harshly criticized by Florjan Lipuš in his novel *Enquiry for the Name* (2013). He labeled Haderlap's book release as linguistic heresy. The novel was translated into Slovene by Štefan Vevar. In this article, his innovative translation solutions, with which he stressed the role of the Slovenian language in Haderlap's novel, are presented. In his translation, he managed to preserve the bilingual, intercultural and even Carinthian dialectal elements of which the novel comprises and which make this novel Slovene. It belongs to the work of the authors that are marked by a double, intercultural identity.

Key words: Maja Haderlap's novel *The Angel of Oblivion*, Slovene translation, bilingualism, interculturality.

Ko je leta 2011 pri nemški založbi Wallstein izšel roman koroške Slovenke Maje Haderlap *Angel pozabe*, z nemškim naslovom *Engel des Vergessens*, je njegov izid vzbudil veliko pozornost.

Prvič zato, ker je roman v zgodbi, ki sloni na avtobiografski podlagi, v epski, a obenem lirsko pretanjeni širini zarisal trpljenje koroških Slovencev v času druge svetovne vojne v Avstriji, ko so nacisti mučili in izseljevali številne Slovence, nacistično nasilje pa je med preprostimi ljudmi rodilo partizanski odpor, edinstven v nemškem prostoru. Avstrija je zaradi njega po drugi svetovni vojni dobila status žrtve, ne pa nemške sodelavke v času preganjanja in vojnega nasilja. Ta tema je bila po drugi svetovni vojni malone zamolčana, partizansko gibanje pa je bilo marginalizirano, odvrženo na smetišče zgodovine. Toda v slovenskih krajih, v odročnih gorskih vaseh v okolici Celovca, ki je bil nekoč pretežno slovensko mesto, se je spomin na vojne in povojne krivice ohranil. Prenašal se je iz roda v rod, z izpovedni ljudi, ki so bili med vojno mučeni na domovih, v zaporih in deportirani v nacistična taborišča, a so imeli vsaj nekateri srečo, da so si rešili gola življenja, ter po vojni skušali ponovno zaživeti. V revščini, odmaknjeni od velikih centrov politike in oblasti. Ta del zgodovine je Maja Haderlap oživila na osnovi babičine zgodbe, ki je preživela taborišče Ravensbruck, medtem ko so mnoge koroške Slovenke, preproste kmečke in bajtarske ženske, osumljene sodelovanja s partizani, tam umrle. Ta del zgodbe je pisateljica oživila tudi z literarno podobo svojega travmatiziranega očeta, ki je bil med vojno najmlajši koroški partizan in, čeprav še otrok, preganjan in mučen. Na osnovi njegove izkušnje je pokazala, kako je vojna tudi po vojni še trajala, kako je segala v sodobnost in ljudem ni dovolila, da bi se od nje osvobodili. Ta del zgodovine je bil do izida pisateljčinega romana nemški javnosti, zlasti srednji in mlajši generaciji, neznan. Svoje zgodovine niso poznali v tej luči in zato je roman nanje deloval kot odkritje. Partizane je njihova nemško pisana zgodovina prikazovala kot izdajalce avstrijske domovine, kot Titove privrženice, kot pripadnike komunizma, s čimer pa, kakor je razvidno iz tega pričevanjskega romana, partizansko gibanje na slovenskem Koroškem v Avstriji zelo dolgo, skoraj do konca vojne, ni imelo nobene zveze. Maja Haderlap je pokazala, da je bil partizanski odpor na Koroškem zgolj odpor preprostih, tudi vernih ljudi, zoper hitlerjansko nasilje. Ljudje pa so ga izbrali, ker so čutili, da se morajo nasilju upreti. O kakršni koli ideji komunizma ni bilo med njimi ne duha ne sluha. Partizani iz Slovenije, iz tedanje Jugoslavije, so na Koroško prišli šele v zadnji tretjini vojne ter se šele potem povezali s koroškimi partizani. To je bila ena od zgodovinskih resnic, ki jo je Haderlapova posredovala nemško govorečim bralcem. Njen roman, ki je tudi zgodba o slovenskem rodu, je bil po tej plati zagotovo nekaj posebnega.

Drugič je bil roman poseben po tem, da je na osnovi babičinih pripovedi izpostavil žensko vojno zgodbo. Pisateljčina babica, med vojno jetnica v nacističnem taborišču Ravensbruck, je svoji vnukinji pogosto pripovedovala drobce o svojem trpljenju v taborišču, na osnovi katerih je deklica, pozneje pisateljica, sestavljala zgodbe ne le o babici, temveč tudi o številnih drugih ženskah, sorodnicah, sosedah in znankah, ki so trpele v tem taborišču in od koder se mnoge niso več vrnile k svojim družinam. To je zagotovo najbolj pretresljivi del romana. Sama se

spominjam najprej grobne tišine, ko je pisateljica na enem od literarnih večerov v Celovcu brala odlomek iz tega dela romana, nato pa svojega pogleda po dvorani, v kateri so navzoči s solzami v očeh strmeli predse. Angel pozabe, tisti angel, ki v romanu opominja na nekaznovane zločine, a obenem tudi blaži spomin, je plaval po prostoru. Kako je bilo to mogoče, kako se je lahko kaj takega dogajalo, so bila nema vprašanja, ki so jih zastavljale žalostne oči. Roman *Angel pozabe* pa je dosegel naklado, ki šteje danes okrog sto tisoč prodanih knjig. Reakcije bralcev pa so bile po pričevanju avtorice same nepričakovane. Ljudje, tudi povsem neznani, so jo ustavljali na ulici, jo objemali, ji čestitali, se ji zahvaljevali za ta roman. Sledile so tudi številne literarne nagrade, prva je bila nagrada Ingeborg Bachmann. Zagotovo izjemna odmevnost v sodobnem času, ki jo redko doživi ženska literarna ustvarjalka, še nikoli pa je ni bila deležna nobena Slovenka.

Tretja posebnost tega romana pa se skriva v dejstvu, da je napisan v nemščini, ki ni avtoričina materinščina. Pisateljica, tudi sama koroška Slovenka iz Lepe ne pri Železni Kapli, je doraščala v popolnoma slovenskem okolju. Člani njene družine, babica, oče, mama, brat, pa tudi sosedje daleč naokrog, so govorili med seboj le slovensko. Slovenske so bile trgovine in gostilne v okolici, slovenska je bila gorska osnovna šola, ki jo je obiskovala in v kateri sta bila njena učitelja, prav tako Slovenca, pesnik Valentin Polanšek in pisatelj Florjan Lipuš. Vloga slovenščine v romanu je zelo poudarjena. Avtorica je s tem romanom prikazala manjvreden položaj koroških Slovencev v Avstriji ne le med drugo svetovno vojno, temveč tudi po njej, v sodobnem času. Z literarnimi sredstvi je jasno spregovorila o diskriminaciji, o prisilnem izginjanju Slovencev, o zaničevanju in zanikovanju slovenskega jezika. In vendar je roman napisala v nemščini.

Pisateljica se je šolala na slovenski gimnaziji v Celovcu, po končani gimnaziji pa je študij nadaljevala na dunajski univerzi. Študirala je germanistiko in gledališke vede, iz katerih je tudi doktorirala. Jezik njenega socialnega in študijskega okolja je bil nemški, zato je postajal vedno močnejši, nemščina pa je vedno bolj vdiral tudi v njen osebni literarni svet. Svoji prvi pesniški zbirki *Žalik pesmi* (1983) in *Bajalice* (1987) je še napisala v slovenščini, za pripoved v svojem romanu pa je izbrala jezikovni prestop v nemščino. V številnih intervjujih, ki jih je dala po izidu tega dela, je razlagala, kako jo je nemščina varovala pred temami, ki so bile preveč boleče in ob katerih bi se lahko sicer čustveno razkrojila do te mere, da o njih ne bi mogla več pisati. Nemščino, je razlagala pisateljica, je tako izbrala kot nekakšno „neoprensko obleko“, ki ji je omogočala distanco do upovedenega. Nemščina v pripovedi ji je omogočila obrambni zid, tako da je lahko postala zgolj medij, ki pripoveduje zgodbo. Toda v romanu je zapisala tudi, kako je pozneje, po študiju in ob zaposlitvi v avstrijskem Mestnem gledališču v Celovcu začutila, da se ji slovenščina polagoma izmika, da jo zapušča, da je slovenščina „pospravila predale“, „zapustila njeno omaro“ in „s seboj odnesla svoje najlepše obleke“¹. Po

¹ M. Haderlap: *Engel des Vergessens*. Roman. Göttingen, Wallstein Verlag, 2011, s. 231.

tej izpovedi lahko sklepamo dvojje: da je nemščino kot literarni jezik pisateljica resda izbrala kot varovalo in ščit pred preveliko čustveno vpletenostjo, a obenem tudi zato, ker romana v slovenščini na tako zahtevnem stilističnem nivoju ne bi znala napisati. Nemščina je torej postala njen literarni jezik predvsem zato, ker se v njem čuti močnejšo.

Florjan Lipuš je njenemu jezikovnemu prestopu iz slovenščine, ki je bila na Koroškem v Avstriji vedno „spodnji jezik“, vedno znova zatirana v primerjavi z „zgornjim jezikom“, to je z nemščino, posvetil obširno poglavje v romanu *Poizvedovanje za imenom* (2013). V njem ni slepomišil in je pisateljico z bolečino okrcal za to, da je prestopila v nemščino ter da ni ostala zvesta jeziku, kakor je zapisal, „zaradi katerega so nas zmerjali in topli“². Zanj pomeni njen roman dejanje jezikovnega in kulturnega odpadništva, ki ga on sam, ki je bil njen učitelj in pisateljski prijatelj, nadvse obžaluje:

Pred to knjigo je bilo sicer napisanih sicer nešteto drugih, a bile so napisane v nepravem jeziku. Tudi niso bile napisane prepozno ali prezgodaj, bile so napisane ob napačnem času. Nobena njih za utelesitev deželne poštenosti, pravičnosti ni bila uporabna, ta je bila. Knjiga je zavrгла svoje borno poreklo in se preselila iz spodnjega jezika v zgornji jezik, uverjena, da bo od zdaj naprej izžarevala gosposkost in razkošnost³.

Roman v nemščini obžaluje tudi zato, ker ni edini primer med pisatelji srednje in mlajše generacije na Koroškem, pri katerih se slovenščina izgublja, ki pa so po njegovem vendar dovolj močni, da bi lahko svojo materinščino ohranjali tudi na umetniški ravni, a se namesto tega sami odločajo za odpadništvo in „svoje prestopništvo zdaj glasno uprizarjajo tudi duhovnosti zmožni, nadarjeni, oblagodarjeni s talenti, globljih spoznanj sposobni, ustvarjalni, tisti z vsem potrebnim in nepotrebnim preskrbljeni“⁴. Pisatelj njihovo literarno snovanje v nemščini ironično komentira:

Nalašč se izkoreninjajo, namenoma in hote, razkoračeni se postavijo za svojim hrbtom, od zadaj se zabašejo pod pazduho, v sunku nategnejo, nategujejo, dokler sami sebe ne izrujejo iz zemlje⁵.

Slovenski pisatelji, ki pišejo v nemščini, po njegovem pomagajo ukinjati slovenščino, kajti: „Jezik plačujemo z ničemer drugim, jezik plačujemo z jezikom“⁶. Njegov opomin je zelo oster:

² F. Lipuš: *Poizvedovanje za imenom*. Maribor, Litera, 2013, s. 56—58.

³ *Ibidem*, s. 57.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, s. 58.

⁶ *Ibidem*.

Predniki so vsi trpeli, v zgornjem jeziku so jih topli, jim ukradli dom in prostost, vzeli osebnost in ugled. Prestali so taborišče, se vrnili živi, zdaj jih tepejo in kradejo potomci⁷.

Njegova napoved glede prihodnosti slovenščine na Koroškem v Avstriji pa je prav zaradi takih jezikovnih prestopov pesimistična. Sledila jim bosta „duhovni mrk“ in „popolna tema“, izid romana Maje Haderlap v nemščini pa imenuje Lipuš zato „praznik razvalin“⁸.

Toda v tem nemško pisanem romanu igra slovenščina opazno in poudarjeno vlogo. Ves roman se odvija pretežno v slovenskem svetu in povsem jasno je, da je slovenščina pripovedovalkina materinščina. Če je materni jezik tisti, v katerem človek moli, potem v romanu najdemo tudi tako poudarjeno mesto. V nemškem izvorniku je namreč tisti del, ki se nanaša na molitev, na to, kako mama uči hčerko moliti, napisan v slovenščini:

Mutter betet mit mir sveti engel varuh moj, bodi vedno ti z menoj, stoj mi noč in dan ob strani, vsega hudega me brani, amen und sagt, dass Engel in die Seele eines Menschen blicken und ihre geheimsten Gedanken lesen können⁹.

Bralec nadalje prebira, da obiskuje pripovedovalka slovensko osnovno šolo, da se uči slovenskih otroških pesmic, npr. iz Župančičeve zbirke *Mehurčki*, da ji mama pripoveduje otroške zgodbe, npr. tisto o Vidku, ki so mu ukradli srajčico, da se otroci navdušujejo nad slovenskimi otroškimi in mladinskimi filmi, npr. nad Kekcem, ter da se za to, da lahko v gorskih krajih gledajo slovensko televizijo, morajo potruditi daleč k sosedom, ker slovenski televizijski program v drugi polovici šestdesetih let z antenami še ni bil povsod dosegljiv. Obenem pa je zapisano tudi, da avstrijska politika za Slovence posebnega TV-programa ne želi vzpostaviti¹⁰. O popolnoma slovenskem svetu, v katerem se roman odvija, pričajo tudi družinska imena romanesknh likov (Rastočnik, Perko, Majdič, Želodec itd.), tisti Slovenci pa, ki so bili internirani v nemška koncentracijska taborišča, izpovedujejo, da je bila slovenščina zanje „ščit božji“¹¹. K slovenski besedi, k molitvi in pesmi so se namreč na skrivaj zatekali takrat, kadar jim je bilo najbolj hudo, v slovenskosti so našli uteho in upanje. Da to niso prazne, patetične besede, priča tudi literarnozgodovinsko dejstvo o pisateljčini teti Katarini Miklav, ki je v Ravensbrucku umrla v plinski celici, a je v taborišču na skrivaj pisala slovenske pesmi, ki jih je zaupala sointerniranki, znani botaničarki dr. Angeli Piskernik, ona pa jih je iz taborišča pretihotapila in jih tako v rokopisni knjižici ohranila:

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 59.

⁹ M. Haderlap: *Engel...*, s. 13.

¹⁰ Ibidem, s. 26.

¹¹ Ibidem, s. 30; M. Haderlap: *Angel pozabe*. Prev. Š. Vevar. Celovec/Maribor, založba Drava in Litera, 2012, s. 23.

Zanesenjaška Mici je v verzih zapisovala v svoj zvežčič slovenske napeve, pesmi in pisma svojemu ljubemu in tetam Katrci, Urši, Leni, Malki in Angeli, vezla jezik zvočnega opoja, nepretrganega napeva. Edino, kar je ostalo od nje¹².

Ta zbirka preproste ženske, ki je bila pesniška samorastnica, pripoveduje tudi o tem, kako se svoji identiteti ni mogoče odpovedati. Ni se ji bilo mogoče odpovedati niti v najhujših vojnih razmerah, v taborišču sredi najbolj brutalnega nasilja, tudi za ceno življenja ne. Viri navajajo, da je Katarina Miklav pred smrtjo leta 1944 v zid taboriščne celice vpraskala naslednje rime v slovenščini: „In že so travniki zeleni in pašniki po vsej Lepeni. / Pred hišo tam — moj mili vrt. / A tu, a tu povsod le smrt“¹³.

Rod pisateljice in pesnice Maje Haderlap je rod slovenskih ljudskih pesnikov in pesnic. V romanu *Angel pozabe* je omenjeno, da so na domači kmetiji v Lepeni prepevali, pesnili in igrali ljudske igre v slovenščini. Slovenske spominske zapise je izdal tudi Majin stric Tonči Haderlap (*Graparji*, 2007, *Moje zarje*, 2013), pesmi in zgodbe pa še njena mama Karla Haderlap (*Sledovi vojni v kapelških grapah*, 1997, *Leta človekova*, 2005). V romanu *Angel pozabe* najdemo tudi otroško pesmico v slovenščini, ki priča o nacističnem nasilju nad Majinim očetom, ki je bil v vojnem času še otrok. Mučili so ga, da bi izdal očeta, ki je bil v partizanih: „Ko pasel sem jaz kravce, / je prišel policist / in v oreh me obesil / in mislil da sem list“¹⁴. V romanu je slovenščina označena kot „naš jezik“¹⁵, gozd pa tisto mesto, kjer so se med drugo svetovno vojno skrivali „naši ljudje“¹⁶.

Ker je zvestoba slovenščini v romanu tako zelo poudarjena in se nanjo nanašajo mesta, ki izražajo veliko ljubezen do tega jezika, menim, da je Lipuševa „obsodba“ tega romana zaradi nemščine, v kateri je napisan, preostra. Je rezultat predvsem njegove perspektive in življenjskih izkušenj, seveda pa tudi zamer do vseh tistih, ki so mu slovenščino prepovedovali in jo zanihovali. Maja Haderlap pa je že pripadnica generacije koroških Slovencev, ki gojijo do nemščine kot literarnega jezika nekoliko drugačen, manj obremenjujoč odnos. V Avstriji so imeli možnost za to, da so se lahko šolali v slovenščini, v Celovcu so lahko obiskovali slovensko gimnazijo, na tamkajšnji univerzi je bil v okviru slavistike uveden študij slovenskega jezika in literature, brali so lahko slovenske časopise, izdajali revije v slovenskem jeziku. Živijo pa v svetu, zaznamovanem z globalizacijo, ki prinaša tudi na literarnem področju najrazličnejše jezikovne prakse. Med njimi literarni prestopi v drug, „tuj“ jezik, nikakor niso redki, nastajajo pa iz popolnoma osebnih in zelo različnih razlogov. Po mojem mnenju bi bilo treba te razloge

¹² M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 202.

¹³ Vir: volksgruppen.orf.at/slovinci/stories/2600873.

¹⁴ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 113—114.

¹⁵ M. Haderlap: *Engel...*, s. 75; Eadem: *Angel pozabe...*, s. 56.

¹⁶ M. Haderlap: *Engel...*, s. 76; M. Eadem: *Angel pozabe...*, s. 57.

spoštovati in se prepustiti pisateljevi izbiri. Roman pa je zaradi vsega naštetega, kljub temu da je napisan v nemščini, tudi slovenski roman. Sodi med dela tistih avtorjev oz. avtoric z dvojno, medkulturno zaznamovano identiteto.

Posebno zanimivo vprašanje pa se je ob izidu romana zastavljalo na prevajalski ravni. Pisateljica se je namreč odločila, da romana v slovenščino ne bo prevajala sama. Prevajanja se je tako lotil Štefan Vevar, znani knjižni prevajalec iz nemščine, sicer pa tudi sam po poreklu iz Koroške, le da iz tistega dela, ki se nahaja v Sloveniji, iz Kotelj. To dejstvo ni nepomembno, saj je v romanu precej koroških narečnih izrazov, ki jih je treba poznati oz. imeti posebno občutljiv odnos do njih. Koroščina je bila torej tudi prevajalčeva prva materinščina, kar je po tej plati za prevajalsko delo ponudilo zagotovo dobrodošlo izhodišče. Eno najbolj izrazitih vprašanj glede strategije njegovega prevajanja iz nemščine v slovenščino pa se je nadalje skrivalo v dejstvu, da se v nemško pisanem romanu številni deli in delci pojavljajo v slovenščini. Zato so se porajala vprašanja v zvezi s tem, kaj bo na takih mestih storil prevajalec, da se ta izrazita oblika dvojezičnosti oz. medkulturnosti v slovenskem prevodu ne bo izgubila. Izkazalo se je, da se je odločil za zanimivo, gotovo pa tudi iznajdljivo strategijo prevajanja takih jezikovno dvoravninskih mest. Navajam nekaj primerov:

Dialektalne koroške besede so v slovenskem prevodu ohranjene, zapisane pa so v kurzivu. Enega takih značilnih primerov najdemo npr. na mestu, ko babica odpira kozarec z marmelado: „*Malada* piše na nalepkah, ki jih je s kašo iz moke, mleka in sline nalepila na kozarce. Njena *malada* je bila temnorjava in grenko-sladka po okusu“¹⁷.

Podobno ohranjeno in zapisano v kurzivu je mesto, ko se je po tleh razlil jajčni rumenjaki in je deklica vzkliknila *sonči gre*¹⁸; ohranjen je tudi dialektalni izraz za deklico, ki ji babica ljubeče pravi *kokica*.

Ohranjanje dialektalnih besed v prevodu, zapisanih kurzivno, karakterizira govor preprostih ljudi, npr. babičin govor.: „Treba je prijazno prisluhniti poljem in gozdovom, se jim prikupiti, meni, ne pa jih *krancljati z verzi*“¹⁹. Včasih so te dialektalne besede kalki iz nemščine (npr. iz glagola „bekranzen“).

Zanimivo pa je v slovenskem prevodu mesto, ko reče babica vnukinji po koroško „dečva“²⁰, a v originalu tega koroškega izraza sploh ni. V originalu najdemo namreč na tem mestu le knjižni in nezaznamovani nemški izraz „das Madchen“²¹. Prevajalec je na tem mestu dodal svoj interpretativni delček, ki je posrečen, saj bi se v slovenščini „deklica“ bralo preveč izumetničeno. Lik babice je namreč v romanu lik preproste Korošice, ki se izraža v narečju. Iz romana je tudi razvidno, da je koroško narečje njena edina slovenščina, da se v knjižni slo-

¹⁷ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 5.

¹⁸ Ibidem, s. 8.

¹⁹ Ibidem, s. 21.

²⁰ Ibidem, s. 24.

²¹ M. Haderlap: *Engel...*, s. 32.

venščini ne izraža, medtem ko je nemški državni jezik zanjo le „Lagersprache“, taboriščni jezik, in ga niti ne zna niti noče govoriti.

Enak primer predstavlja mesto, ko babica z drugimi igra karte: „Svoji najljubši igri pravi *avženga*, višja karta vzame nižjo“²². V nemškem izvirniku pa je uporabljena nevtralna knjižna beseda „Wirtschaften“²³.

V skladu s tako sliko podeželskega sveta, v katerem se različni romaneskni liki izražajo izključno v koroškem narečju, so tudi nekatera druga mesta v prevodu, ko se v slovenskem besedilu znajdejo nekatere narečne besede, ki jih v nemškem izvirniku ni, npr. beseda „presenci“ za vrbove šibe, ki jih ljudje na cvetno nedeljo nosijo v cerkev: „Na podstrešju zbira vrbove šibe, navleče jih iz butaric, *presencev*, vsako leto na cvetno nedeljo blagoslovljenih v cerkvi“²⁴. V nemškem izvirniku beremo „samo“ o „Weidenruten“, ne pa tudi o „presencih“: „Sie hat Weidenruten auf dem Dachboden gesammelt, die sie aus den gebundenen Palmbuschen herauszieht, welche jährlich am Palmsonntag in der Kirche geweiht werden“²⁵.

Taka mesta so dokaz, da se je prevajalec zelo natančno in občutljivo posvečal jezikovno-slogovni podobi romana, zato je nekatera mesta v svojem prevodu „pobarval“ s koroščino, predvsem oziraje se na bralca, ki naj se po njegovem zaveda, da se romaneskni liki izražajo v koroškem narečju. Taka mesta tvorijo značilni „prevajalski dodatek“, ki pa je upravičen, saj književni prevajalec ne razmišlja le o prenosu romaneskne vsebine iz enega jezika v drugega, temveč mora upoštevati tudi to, kak vtis bo napravil njegov prevod na ciljno občinstvo. Pri takih „dodatkih“, ki jih je Štefan Vevar zagotovo usklajeval tudi s samo avtorico romana, je torej premišljeno dodajal in uokvirjal jezikovno, to je narečno podobo Koroške. Podobno je ravnal na več mestih, npr. še: „Ko se z babico vrtim v krogu, si slikam pred očmi, kako se je nekoč *rajalo* v naši izbi, česar se, pravi jo, vsi spominjajo“²⁶; v nemškem izvirniku pa je zapisan „le“ knjižni, slogovno nezaznamovani glagol „tanzen“.

Slovenski prevod povsem jasno nakazuje, da babica govori v koroškem narečju. V nemščini beremo npr.: „[...] die Milch hat nur so gespritzt“²⁷, v prevodu pa beremo narečno: „[...] mleko je kar *špricavo*“²⁸. Podobno še npr.: „Gute Nacht, lahko noč!“²⁹, v prevodu pa: „Lahko noč — *vohko nuoč!*“³⁰ Koroško govori tudi pripovedovalkin oče: „Razumem, kar pač *zastopim*, reče oče“³¹.

²² M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 25.

²³ M. Haderlap: *Engel...*, s. 33.

²⁴ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 21.

²⁵ M. Haderlap: *Engel...*, s. 27.

²⁶ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 25.

²⁷ M. Haderlap: *Engel...*, s. 58.

²⁸ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 43.

²⁹ M. Haderlap: *Engel...*, s. 60.

³⁰ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 45.

³¹ *Ibidem*, s. 58.

Vevarjev prevod dobiva tako značilen koroški značaj, priča pa tudi o pripovedovalkini/pisateljčini materinščini, ki ni bila knjižna slovenščina, temveč koroško-remšniško narečje iz okolice Lepene pri Železni Kapli. Ob tem naj poudarim, da roman kljub berljivosti za prevajalca nikakor ni bil lahko delo in da je Štefan Vevar to delo dobro opravil. To, da mu bodo po izidu prevoda mnogi „škilili čez ramo“, pa je seveda vedel, kar je bilo zanj gotovo tudi moteče. A izjemno moč materinščine, ki je v izvirniku dobro razvidna, je v prevodu poudaril tudi kot moč in zanimivost koroškega narečja.

Posrečeno prevajalsko rešitev predstavljajo tudi vsa tista mesta, ki so v nemškem izvirniku napisana v slovenščini, v slovenskem prevodu pa je ta slovenščina zapisana kurzivno. Če se prevajalec ne bi odločil za tako rešitev, bi se v njegovem prevodu sicer zelo poudarjena dvojezičnost iz nemškega izvirnika povsem izgubila, npr. tisti del, ki vsebuje materino in deključino molitev³². Enako prevajalsko rešitev najdemo na mestu, ko v nemškem izvirniku otrok, ki najde čebeljo matico, zavpije v slovenščini „matica, matica“³³, v slovenskem prevodu pa je ta vzklik zapisan v kurzivu.

Vsa ta mesta so dokaz, da je kakovost prevoda zelo odvisna od prevajalčeve sposobnosti branja in razumevanja izvirnika, od njegove „interpretacije“³⁴. Pri tem seveda ne mislimo na kakršnokoli prevajalsko potvarjanje besedila, temveč na usmerjenost k ciljnemu bralcu. Pri prevajanju namreč obstaja nevarnost, da se prenekatera sestavina na poti iz ene kulture v drugo, iz enega jezika v drugega, lahko izgubi ali pa dobi celo nepričakovane, nehotene pomene. Dober literarni prevajalec se tega zaveda in premišljuje o možnostih za to, da bi se to čim bolj poredko zgodilo. Zato literarno prevajanje razumemo predvsem kot medkulturno posredovanje književnih besedil, kot pretanjeno obliko medkulturne komunikacije³⁵.

Pri tem delu se poraja veliko vsebinskih, pa tudi jezikovno-slogovnih vprašanj, tudi pravih pasti in zagat, v katerih se znajde prevajalec. Odločati se mora med več možnostmi, od katerih je lahko vsaka „prava“, vprašanje pa je seveda, kateri kontekst bo ponudila ciljnemu bralcu, kako občutljivo sliko, kako jo bo zarisala, podčrtala — ali pa jo bo izgubila. Od kakovosti prevajalca je tudi odvisno, ali se bodo določene podobe kulturne raznolikosti, pa tudi večjezikovnih in medkulturnih prehajanj iz izvirnega literarnega besedila ohranjale tudi v prevodu, ali jih bo bralec zaznal, ali pa jih sploh ne bo opazil. Štefanu Vevarju je z jezikovno-slogovnimi prevajalskimi rešitvami uspelo pokazati na sonavzočnost dveh kultur in jezikov na istem geografskem in državnem območju, na Koroškem v Avstriji. Občutljivo je nakazal samoumevno moč narečja v ljudskem govoru,

³² M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 11.

³³ M. Haderlap: *Engel...*, s. 19–20.

³⁴ M. Grosman: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2004, s. 10.

³⁵ Ibidem.

pa tudi ljubezen do ohranjanja preganjane slovenščine. Pokazal je na stike in prepletanja med slovenščino in nemščino, na medkulturne vplive, ki se kažejo tako na vsebinski kot na jezikovni ravni. Njegov prevod naj bi pripomogel k razvijanju medkulturne zavesti pri ciljnimu bralcu, ki naj bi kar najbolje (s)poznal obe stični kulturi, tako slovensko kot nemško. Svojega bralca naj bi pripravil tudi na dejstvo, na katero opozarjajo različni znanstveniki, ki so se doslej ukvarjali s to problematiko, namreč da se bo soočal tudi s težavnimi konflikti, „ki jih brez medkulturne zavesti in strpnosti ne bo mogoče razrešiti“³⁶.

Roman Maje Haderlap *Engel des Vergessens/Angel pozabe* in njegov prevod v slovenščino izpovedujeta, da imajo ljudje pravico do lastne kulturne in jezikovne identitete, pa tudi to, na kar opozarjajo raziskovalci, „da so vse naše predstave o svetu odvisne od jezika, ki ga govorimo kot materinščino“ in da „govorci različnih jezikov vsaj do neke mere — prebivajo v sebi lastnih svetovih“, ki pa so „bolj ali manj neprimerljivi s svetovi drugih kultur“³⁷. Strokovnjaki poudarjajo, da „dosežkov tujih kultur ne moremo nepristransko spoznavati in presojeti brez vplivov lastne kulture, ki jo sprejemamo s primarno in sekundarno socializacijo“³⁸. Vsak književni prevod pa prinaša pravzaprav novo besedilo, v katerem lahko pride tudi do t. i. ustvarjalnega izdajstva³⁹. Gre za t. i. prevajalčev dodatek, ki je potreben zato, da lahko prevedeno literarno besedilo zaživi v novem kulturnem okolju. Taka mesta najdemo tudi v prevodu Štefana Vevarja, še največkrat tam, kjer je koroščino dodajal v svoj prevod, sicer zapisan v knjižni slovenščini.

Slovenski svet v delih Maje Haderlap se bo pri bralcih še naprej ohranjal s svojo močno sliko, s podobami gorske kmetije iz lepenskega otroštva, s številnimi ljudskimi liki, pa tudi s prvobitno koroščino. Njen roman ne upoveduje le kulturnih in jezikovnih razlik, temveč kaže tudi na sonavzočnost dveh kultur na avstrijskem Koroškem ter na možnost tvornega sožitja. Roman pripoveduje o ohranjanju slovenske kulture in jezika ter kljub zgodovinskemu trpljenju koroških Slovencev ponuja roko sprave, ponuja „angela pozabe“ vsem nemško govorečim. Opozarja na zgodovino, ki se ne bi smela ponoviti. Zato je napočil čas, da bralcem odkrije zgodbo, ki je bila predolgo zamolčana. Roman daje možnost spominu, ki se mora ohraniti, kajti:

Spomini razvnamajo ljudi iz grabnov, puntajo se jim in se jih spet polaščajo. Po koncu nacizma so še veliko vedeli drug o drugem, pripovedovali so si svoja doživetja, prepoznavali so se v bolečini drugega. Potem pa je prišel strah, da s temi zgodbami ne spadajo več zraven, da so tuji in deželi, ki je hotela slišati

³⁶ Ibidem, s. 20; E. Prunč: *Einführung in die Translationswissenschaft*. Bd. 1: *Orinetierungsrahmen*. Graz, Institut für Translationswissenschaft, 2002.

³⁷ M. Grosman: *Književnost...*, s. 21.

³⁸ Ibidem, s. 23.

³⁹ Strutz J., V. Zima: *Literarische Polyphonie. Übersetzung und Mehrsprachigkeit in der Literatur*. Tübingen, G. Narr Verlag, 1996, s. 8—9.

druge zgodbe in imela njihove za nepomembne. Vedo, da njihova preteklost v avstrijskih zgodovinskih knjigah ne obstaja, še manj v koroških zgodovinskih knjigah, v katerih se zgodovina dežele začne s koncem prve svetovne vojne, se potem pretrga in spet nadaljuje po koncu druge svetovne vojne. Pripovedovalci to vedo in so se naučili molčati⁴⁰.

Samo spoštljivo ohranjanje spomina, sporoča Maja Haderlap, lahko ponuja katarzično očiščenje, po katerem je mogoče na novo zaživeti. V tem novem življenju pa naj bi pisatelji in pisateljice tudi svoje zgodbe ali pesmi neobremenjeno zapisovali v različnih jezikih, v tistih pač, za katere se odločijo in jih izberejo, ne da bi se pri tem morali počutiti ogrožene ali pregnane.

Literatura

- Borovnik S.: *Književne študije. O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*. Maribor, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti: Filozofska fakulteta, 2012.
- Grosman M.: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2004.
- Haderlap K.: *Leta človekova*. Celovec, Mohorjeva, 2005.
- Haderlap K.: *Sledovi vojni v kapelških grapah*. Celovec, Koroški koledar, Mohorjeva, 1997.
- Haderlap M.: *Engel des Vergessens*. Roman. Gottingen, Wallstein Verlag, 2011.
- Haderlap T.: *Graparji. Spomini*. Celovec, Drava, 2007.
- Haderlap T.: *Moje zarje. Spomini na povojna leta*. Celovec, Drava, 2013.
- Hafner F.: *Peter Handke und die Slowenen. Peter Handke in Slovenci. Rede zur Verleihung des Einspielerpreises 2013. Govor ob podelitvi Einspielerjeve nagrade 2013*. Celovec, Mohorjeva, 2014.
- Juvan M.: *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature*. Ljubljana, LUD Literatura, 2006.
- Lipuš F.: *Poizvedovanje za imenom*. Maribor, Litera, 2013.
- Prunč E.: *Einführung in die Translationswissenschaft*. Bd. 1: *Orinetierungsrahmen*. Graz, Institut für Translationswissenschaft, 2002.
- Strutz J., Zima V.: *Literarische Polyphonie. Übersetzung und Mehrsprachigkeit in der Literatur*. Tübingen, G. Narr Verlag, 1996.

---

⁴⁰ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 174.

Silvija Borovnik

Medkulturnost v romanu Maje Haderlap *Engel des Vergessens* / *Angel pozabe* in strategija prevoda v slovenščino

Povzetek

Leta 2011 je pri nemški založbi Wallstein izšel roman koroške Slovenke Maje Haderlap, ki je vzbudil veliko pozornost. Roman je prvič nekaj posebnega zato, ker pripoveduje doslej manj znano in tudi pogosto zamoščano zgodbo o trpljenju koroških Slovencev v času druge svetovne vojne. To zgodbo oživlja pisateljica na osnovi pripovedi svoje babice in drugih sorodnikov, ki so bili med vojno deportirani v nacistična taborišča, ker so jih osumili sodelovanja s partizani. Drugič je roman poseben, ker izpostavlja žensko vojno zgodbo, ki je navadno v zgodovinskih priročnikih marginalizirana. Tretja posebnost romana pa se izraža v dejstvu, da ga je napisala Slovenka v nemškem jeziku. Pisateljica je to utemeljevala s pojasnilom, da ji je nemščina ponujala emocionalno distanco ter da je snov, ki je bila v nemško govorečem prostoru premalo poznana, želela čim bolj približati avstrijskim oz. nemškim bralcem. V romanu je na osnovi avtobiografskih prvih spregovorila o diskriminaciji Slovencev, pa tudi o zaničevanju in zanikovanju slovenskega jezika. Kljub temu je pisatelj Florjan Lipuš v svojem delu *Poizvedovanje za imenom* (2013) njen roman v nemščini označil kot jezikovno in nacionalno odpadništvo. Menil je, da bi morali slovenščino na umetniški ravni negovati zlasti tisti, ki so nadarjeni in sposobni, ter da pomeni pisanje literature v slovenščini ohranjanje tega jezika pred izginotjem. Njegova kritika jezikovnega prestopa Maje Haderlap v nemščino je zelo ostra tudi zato, ker to ni edini primer pri pisateljih mlajše oz. srednje generacije koroških Slovencev. Roman Maje Haderlap pa je v slovenščino prevedel Štefan Vevar, tudi sam doma s Koroškega. To je še posebno pomembno zato, ker je prevajalec s svojim inovativnim prevodom pokazal ne le na vlogo slovenskega jezika v tem nemško pisanem romanu, temveč je v svoj prevod dodajal še elemente koroškega narečja, ki je bilo prva materinščina tako avtorice romana same kakor tudi njenih literarnih likov. S temi prevajalskimi rešitvami je Vevar ohranjal jezikovno dvoravninskost izvirnika, pokazal pa je tudi na to, da je ta nemško pisani roman tudi slovenski. Avtorica romana pa sodi med pisatelje z dvojno, medkulturno zaznamovano identiteto.

Ključne besede: Maja Haderlap, roman *Angel pozabe*, slovenski prevod, dvojezičnost, medkulturnost.

Silvija Borovnik

Interculturality in Maja Haderlap's novel *Angel of Oblivion* and strategies of translation into Slovene

Summary

In 2011, the publication house Wallstein published the novel by the Carinthian Slovene Author, Maja Haderlap, which attracted a lot of attention. Firstly, the novel is special because it tells a somewhat unknown and oftentimes concealed tale about the agony of the Carinthian Slovenes during the Second World War. This narrative is being revived by the author on the basis of her grandmother's narration and other relatives, who were deported to Nazi concentration camps during the war because they were suspected of collaboration with the partisans. Secondly, this

novel is special because of its emphasis on a woman's war story which is usually marginalized in historical accounts. The third peculiarity of this novel is demonstrated by the fact that the novel was written by a female Slovene author in the German language. The author substantiated her writing on the rationale that the German language offered her the emotional distance and that she wanted to draw from the subject, which was not well-recognized in the German-speaking environment, being nearer to Austrian rather than German readers. On the basis of the autobiographical elements, she has spoken about the discrimination of the Slovenes and also about the disdain and disavowal of the Slovene language. Nevertheless, the writer, Florjan Lipuš, has labeled her novel as linguistic and national heresy in his work *Enquiry for the Name* (Poizvedovanje za imenom, 2013). He thought that the Slovene language on the artistic level should be taken care of by those that are gifted and creative and that writing literature in the Slovene language means its preservation. His critique of Maja Haderlap's linguistic crossing into German is also very harsh because this is not the only such case of writers of the younger or middle-aged generation of Carinthian Slovenians writing in German. Maja Haderlap's novel was translated into Slovene by Štefan Vevar, who is himself of Carinthian origin. This is especially important because the translator has demonstrated not only the role of the Slovene language in this novel but also has included in his innovative translation some elements of the Carinthian dialect, which is the mother tongue of the author and her literary characters. With these translation solutions, Vevar preserved the original's linguistic duality and also demonstrated that this novel, which was written in German, is also Slovene. However, the author of this novel belongs to the group of writers with a double, interculturally designated identity.

Key words: Maja Haderlap's novel *The Angel of Oblivion*, Slovene translation, bilingualism, interculturality.

**Międzykulturowość w powieści Mai Haderlap
Engel des Vergessens / Angel pozabe
i strategia tłumaczenia na język słoweński**

**Interculturality in Maja Haderlap's novel
Angel of Oblivion
and strategies of translation into Slovene**

Silvija Borovnik

Uniwersytet w Mariborze, Wydział Filozoficzny, Katedra Języków Słowiańskich i Literatury,
silvija.borovnik@um.si

Data zgłoszenia: 26.02.2016 r. — Data recenzji i akceptacji: 13.03.2016 r.

Abstract: The article analyses the intercultural elements in Maja Haderlap's novel *Angel of Oblivion* (orig. 2011, transl. 2012). The novel, based on familial autobiographical foundations and discussing the suffering of Carinthian Slovenes during the Second World War, is unique also because the author, herself a Carinthian Slovene, wrote it in German. This fact was harshly criticized by Florjan Lipuš in his novel *Enquiry for the Name* (2013). He labeled Haderlap's book release as linguistic heresy. The novel was translated into Slovene by Štefan Vevar. In this article, his innovative translation solutions, with which he stressed the role of the Slovenian language in Haderlap's novel, are presented. In his translation, he managed to preserve the bilingual, intercultural and even Carinthian dialectal elements of which the novel comprises and which make this novel Slovene. It belongs to the work of the authors that are marked by a double, intercultural identity.

Key words: Maja Haderlap's novel *The Angel of Oblivion*, Slovene translation, bilingualism, interculturality.

Kiedy w roku 2011 w niemieckim wydawnictwie Wallstein opublikowano powieść karynckiej Słowenki Mai Haderlap pod niemieckim tytułem *Engel des Vergessens*, jej wydanie wzbudziło wielkie zainteresowanie.

Po pierwsze, dlatego że w fabule powieści, która zawiera elementy autobiograficzne, w sposób epicki i jednocześnie poetycki opisano cierpienie Słoweńców karynckich w czasie drugiej wojny światowej w Austrii, w okresie nazistowskich szykan i wysiedleń. Przemoc nazistów skłaniała okoliczną ludność do oporu zbrojnego, który po drugiej wojnie światowej pomógł zapewnić Austrii status ofiary działań wojennych, a nie niemieckiego sprzymierzeńca. Temat ten był po wojnie niemal zupełnie przemilczany, a ruchy partyzanckie marginalizowane, wyrzucone na śmietnik historii. Jednak na obszarach, gdzie żyli Słoweńcy, w zapadłych górskich wioskach koło Klagenfurtu (słow. Celovec), który był kiedyś w większości miastem słoweńskim, wspomnienia wojny i powojennych krzywd zostały zachowane. Przekazywali je z pokolenia na pokolenie ludzie, którzy w czasie wojny byli terroryzowani w swoich domach, ciemiężeni w więzieniach i deportowani do nazistowskich obozów, ale mieli też na tyle szczęścia, że udało im się ocalić życie, by po wojnie budować je na nowo — w biedzie i odpowiedniej odległości od wielkich centrów władzy. Tę część historii Maja Haderlap ożywiła dzięki losom babci, która przeżyła obóz Ravensbrück, w odróżnieniu od wielu Słowenek karynckich, prostych wiejskich kobiet oskarżonych o współpracę z partyzantami. Historia ta odżyła także dzięki postaci ojca autorki, który w czasie wojny był najmłodszym karynckim partyzantem i, mimo że był dzieckiem, dosięgły go wysiedlenie i prześladowania. Na podstawie jego doświadczeń pisarka pokazała, jak wojna mogła trwać również po swoim formalnym zakończeniu, jak sięgała do czasów teraźniejszych i nie pozwalała ludziom uwolnić się od swego brzemienia. Ten fragment historii był do czasu wydania powieści nieznanym niemieckim czytelnikom, zwłaszcza pokoleniu średniemu i najmłodszemu. Dlatego też powieść była dla nich odkryciem. Dotychczas w niemieckiej historii ukazywano partyzantów jako: zdrajców austriackiej ojczyzny, popleczników Tita i zwolenników komunizmu, z którym, jak przedstawia powieść, ruchy partyzanckie w słoweńskiej części Karyntii w Austrii bardzo długo, prawie do końca wojny, nie miały do czynienia. Maja Haderlap pokazała, że ruch oporu w Karyntii był sprzeciwem prostych, wierzących ludzi wobec hitlerowskiego bestialstwa. Ludzie przyłączali się do niego, chcąc przeciwstawić się przemocy. O jakichkolwiek ideach komunizmu nie było więc mowy. Partyzanci komunistyczni z ówczesnej Jugosławii przywędrowali do Karyntii w ostatniej fazie wojny i dopiero później połączyli się z partyzantami karynckimi. To była jedna z prawd historii, którą Haderlap przekazała niemieckojęzycznym czytelnikom. Jej powieść, będąca jednocześnie historią narodu słoweńskiego, jest z tego powodu z pewnością wyjątkowa.

Po drugie, *Engel des Vergessens* wyróżnia się także dlatego, że dzięki opowiadaniom babci autorka wyeksponowała historię wojenną kobiet. Babcia pisarki, w czasie wojny więźniarka w nazistowskim obozie Ravensbrück, często wspominała swojej wnuczce o obozowych cierpieniach, na podstawie których dziewczynka, a później pisarka, tworzyła historie nie tylko o babci, lecz także o wielu

innych kobietach, krewnych, sąsiadkach i znajomych, które cierpiały w obozie i tam też zginęły. To z pewnością najbardziej wstrząsająca część powieści. Sama pamiętam najpierw grobową ciszę, kiedy Haderlap na jednym z wieczorów literackich w Klagenfurcie czytała fragment powieści, po czym skierowała swoje spojrzenie na audytorium — obecni ze łzami w oczach patrzyli przed siebie. Anioł zapomnienia, ten anioł, który w powieści zwraca uwagę na nierozliczone zbrodnie, i równocześnie nikłe wspomnienie unosiły się w pomieszczeniu. Słuchacze zaś zadawali sobie retoryczne pytanie, jak można było dopuścić do tych wydarzeń. Powieść *Angel pozabe* wydana została w dużym nakładzie, liczącym obecnie około stu tysięcy sprzedanych egzemplarzy. Reakcje czytelników były według samej pisarki zaskakujące. Ludzie, czasami zupełnie jej nieznani, zatrzymywali ją na ulicy, obejmowali, gratulowali, dziękowali za książkę. Otrzymała również liczne nagrody literackie, z czego pierwszą była Nagroda im. Ingeborg Bachmann. Rzadko zdarza się, by w dzisiejszych czasach taki sukces odniosła kobieta — pisarka, a z pewnością nigdy uznania takiego nie zdobyła Słowenka.

Trzecia cecha charakterystyczna powieści skrywa się w fakcie, że napisana została w języku niemieckim, który nie jest językiem ojczystym autorki. Haderlap, Słowenka karyncka z miejscowości Lepena pri Železni Kapli (niem. Leppen, Eisenkappel-Vellach), dorastała w całkowicie słoweńskim środowisku. Członkowie jej rodziny, babcia, ojciec, matka, brat oraz sąsiedzi mówili między sobą tylko po słoweńsku. Słoweńskie były sklepy i restauracje w okolicy, a także szkoła podstawowa, do której uczęszczała i w której jej nauczycielami byli poeta Valentin Polanšek i pisarz Florjan Lipuš, obaj Słowenci. Rola języka słoweńskiego w utworze jest bardzo uwydatniona. Autorka dzięki powieści ukazała poślednią pozycję Słowenców karynckich w Austrii nie tylko w czasie drugiej wojny światowej, ale również po niej, w czasach współczesnych. Za pomocą środków literackich jasno powiedziała o dyskryminacji, o przymusowym wysiedlaniu, o pogardzie wobec języka słoweńskiego. A jednak powieść napisała po niemiecku.

Pisarka chodziła do słoweńskiej szkoły średniej w Klagenfurcie, następnie zaczęła studia na Uniwersytecie Wiedeńskim. Studiowała germanistykę i teatrologię, z których się także doktoryzowała. Językiem jej środowiska społecznego i uniwersyteckiego był niemiecki, dlatego stawał się on coraz mocniejszy i coraz głębiej wdzierał się także w jej osobisty świat literacki. Swoje pierwsze tomiki poetyckie *Žalik pesmi* (1983) i *Bajalice* (1987) napisała jeszcze po słoweńsku, ale dla historii zawartej w swojej powieści wybrała język niemiecki. W licznych wywiadach, których udzieliła po wydaniu tego dzieła, wyjaśniała, jak niemiecka broniła ją przed tematami, które były zbyt bolesne i przez które mogłyby rozpaść się emocjonalnie tak bardzo, że nie byłyby w stanie o nich już pisać. Pisarka tłumaczyła, że język niemiecki potraktowała jak „skafander”, umożliwiający zachowanie dystansu do opowiedzianej historii. Język niemiecki w opowieści zbudował mur obronny, pozwalając, by autorka stała się jedynie medium, które opowiada historię. Jednak w powieści opisała także, jak po ukończeniu studiów

i zatrudnieniu w austriackim teatrze miejskim w Klagenfurcie poczuła, iż język słoweński powoli jej umyka, że ją opuszcza, że „posprzątał szuflady”, „opuścił jej szafę” i „wziął z sobą najpiękniejsze ubrania”¹. Z tego wyznania możemy wywnioskować dwie rzeczy. Językiem literackim pisarki stała się niemieczyzna, służąc jej rzeczywiście jako bezpiecznik i tarcza przed zbyt dużym emocjonalnym zaangażowaniem, a także dlatego, że powieści po słoweńsku na tak wymagającym poziomie stylistycznym nie potrafiłaby napisać. Język niemiecki został więc jej językiem literackim przede wszystkim dlatego, że czuła się dzięki niemu silniejsza.

Florjan Lipuš rezygnacji autorki z języka słoweńskiego (który był w Karyntii austriackiej uważany za „gorszy język”, wciąż dyskryminowany — w odróżnieniu od „języka lepszego”, czyli niemieckiego) poświęcił obszerny rozdział w powieści *Poizvedovanje za imenom* (2013). Z bólem skarcił w nim pisarkę za to, że przeszła na niemieczynę i nie pozostała wierna językowi, „z powodu którego wyzywali nas i bili”². Jej powieść oznacza dla niego fakt językowego i kulturowego odejścia, którego on sam, jako jej były nauczyciel i przyjaciel po piórze, bardzo żałuje:

Przed tą książką napisano wiele innych, choć napisano je w niewłaściwym języku. Nie były też napisane zbyt późno ani zbyt wcześnie, napisano je w nieodpowiednim czasie. Żadna z nich nie umiała ucieleśnić tutejszej uczciwości i sprawiedliwości, w przeciwieństwie do tej. Książka ta odrzuciła swoje ubogie pochodzenie i przeniosła się z języka gorszego do lepszego, przekonana, że od teraz promieniować będzie pańskością i wspañiałością³.

Powieść w języku niemieckim martwi go także dlatego, że to niejedyny taki przykład wśród pisarzy średniej i młodszej generacji w Karyntii, którzy rezygnują z języka słoweńskiego, mimo że według Lipuša są wystarczająco wprawni, by swój język ojczysty pielęgnować również na poziomie artystycznym. Zamiast tego decydują się na „odejście” i „swoją rezygnację ogłaszają także ci inteligentni, obdarzeni talentem, zdolni do głębszych refleksji, twórczy, zaopatrzeni we wszystko, co potrzebne i niepotrzebne”⁴. Pisarz ironicznie komentuje ich literackie próby w języku niemieckim: „Wykorzeniają się umyślnie, specjalnie i celowo, stają w rozkroku za swoimi plecami, łapią się od tyłu za ramiona, prężą się, napinają, dopóki sami siebie nie wyrwą z ziemi”⁵.

Pisarze słoweńscy, którzy piszą po niemiecku, według niego pomagają unicestwiać język słoweński, ponieważ: „Języka nie zastępujemy czymś innym, język zastępujemy językiem”⁶. Jego uwagi są bardzo surowe:

¹ M. Haderlap: *Engel des Vergessens*. Roman. Göttingen, Wallstein Verlag, 2011, s. 231.

² F. Lipuš: *Poizvedovanje za imenom*. Maribor, Litera, 2013, s. 56—58.

³ Ibidem, s. 57.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, s. 58.

⁶ Ibidem.

Wszyscy nasi przodkowie znosili katusze, w języku lepszym bito ich, odzieranano z mienia i przestrzeni, odbierano osobowość i szacunek. Przeżyli obozy, wrócili z nich żywi, a teraz katują ich i odzierają potomkowie⁷.

Prognozy Lipuša dotyczące przyszłości języka słoweńskiego w austriackiej Karyntii ze względu na takie językowe „odejścia” są pesymistyczne. Współgrają z nimi „duchowy mrok” i „całkowita ciemność”, a wydanie powieści Mai Haderlap po niemiecku Lipuš nazywa „świętem destrukcji”⁸. Jednak w dziele tym język słoweński gra widoczną i ważną rolę. Cała historia rozwija się w większości w świecie słoweńskim i oczywiste jest, że to język słoweński jest językiem ojczystym narratorki. Jeśli językiem ojczystym jest ten, w którym człowiek się modli, to znajdziemy w powieści i taki przykład. W niemieckim oryginale bowiem fragment, który dotyczy modlitwy i nauki jej odmawiania, jest napisany po słoweńsku:

Mutter betet mit mir sveti angel varuh moj, bodi vedno ti z menoj, stoj mi noč in dan ob strani, vsega hudega me brani, amen und sagt, dass Engel in die Seele eines Menschen blicken und ihre geheimsten Gedanken lesen können⁹.

Czytelnik dowiaduje się następnie, że narratorka uczęszcza do słoweńskiej szkoły podstawowej, że uczy się słoweńskich wierszyków dla dzieci, np. ze zbioru Župančiča *Mehurčki*, że mama opowiada jej dziecięce historyjki, np. o Vidku, któremu ukradli koszulę, że dzieci zachwycają się słoweńskimi filmami dla dzieci i młodzieży, np. *Kekcem*, oraz że oglądanie słoweńskiej telewizji w górskich miasteczkach zmusza ich do odwiedzania sąsiadów, ponieważ zasięg antenowy słoweńskiego programu telewizyjnego w drugiej połowie lat 60. był dość ograniczony. Równocześnie autorka pisze także, że polityka austriacka nie ma zamiaru stworzyć specjalnego programu telewizyjnego dla Słoweńców karyntkich¹⁰. O całkowicie słoweńskim świecie, w którym dzieje się opisana historia, świadczą także nazwiska powieściowych postaci (Rastočnik, Perko, Majdič, Želodec itd.), natomiast ci Słoweńcy, którzy byli więźniami niemieckich obozów koncentracyjnych, opowiadają, że język słoweński był dla nich „boską tarczą”¹¹. Do słoweńskiego słowa, modlitwy i wiersza uciekali się bowiem po kryjomu, kiedy byli w największej rozpacz. W słoweńskości znajdowali pocieszenie i nadzieję. Nie są to tylko puste, patetyczne słowa, o czym świadczy także fakt historycznoliteracki dotyczący ciotki pisarki — Katariny Miklav — która

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 59.

⁹ M. Haderlap: *Engel...*, s. 13.

¹⁰ Ibidem, s. 26.

¹¹ Ibidem, s. 30; M. Haderlap: *Angel pozabe*. Prev. Š. Vevar. Celovec/Maribor, založba Drava in Litera, 2012, s. 23.

zginęła w Ravensbrück w komorze gazowej. Pisała ona w obozie wiersze po słoweńsku, które powierzyła współwięźniarce, znanej botanik dr Angeli Piskernik, ta zaś przemyciła je z obozu i zachowała w formie rękopisu:

Pełna entuzjazmu Mici spisywała w swoim zeszytiku słoweńskie melodie, wiersze i listy do swojego ukochanego i ciotek Katrci, Urši, Leni, Malki i Angeli, wyplatała język dźwięcznego upojenia, nieprzerwanej melodii. To jedyne, co po niej zostało¹².

Zbiorek ten, napisany przez prostą kobietę, która była poetyckim samoukiem, opowiada także o tym, że nie można rezygnować z własnej tożsamości. Nie można z niej zrezygnować nawet w najcięższych warunkach wojennych — ani w obozie, ani w czasie najstraszniejszego terroru, ani także za cenę życia. Źródła odnotowują, że Katarina Miklav przed śmiercią w 1944 roku na ścianie komory obozu wydrapała następujące wersy w języku słoweńskim: „In že so travniki zeleni in pašniki po vsej Lepeni. / Pred hišo tam — moj mili vrt. / A tu, a tu povsod le smrt”¹³.

Maja Haderlap pochodzi z rodu słoweńskich poetów i poetek ludowych. W powieści *Angel pozabe* wspomniane jest, że w słoweńskim gospodarstwie śpiewano, pisano wiersze i grano w zabawy ludowe po słoweńsku. Wspomnienia po słoweńsku opublikował także wuj Mai, Tonči Haderlap (*Graparji*, 2007, *Moje zarje*, 2013), a jej mama Karla Haderlap wydała wiersze i opowiadania (*Sledovi vojni v kapelskih grapah*, 1997, *Leta človekova*, 2005). W powieści *Angel pozabe* znajdziemy także wierszyk dziecięcy po słoweńsku, opowiadający o okrucieństwie nazistów wobec ojca Mai, który w czasie wojny był dzieckiem. Znęcano się nad nim, żeby wydał swojego ojca, członka ruchu oporu: „Ko pasel sem jaz kravce, / je prišel policist / in v oreh me obesil / in mislil da sem list”¹⁴. W powieści język słoweński jest opisany jako „nasz język”¹⁵, a las jest tym miejscem, gdzie w czasie drugiej wojny światowej szukali schronienia „nasi ludzie”¹⁶.

Ponieważ język słoweński jest w powieści traktowany z wielkim oddaniem i miłością, uważam, że „wyrok” Lipuša o dziele napisanym po niemiecku jest zbyt surowy. Przede wszystkim wynika z jego perspektywy, życiowych doświadczeń oraz z urazy do wszystkich, którzy zabraniali mu stosować język słoweński. Maja Haderlap jest jednak już częścią tej generacji Słoweńców karynych, mającą do niemieczyzny jako języka literackiego trochę inny, mniej oskarżycielski

¹² M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 202.

¹³ „Juž trava i pola zelone po całej Lepenie. / Przed domem — ukochany ogród. / A tu, tu wszędzie tylko śmierć” (tłum. — J.C.). Oryginał dostępny na: volksgruppen.orf.at/slovinci/stories/2600873 [Data dostępu: 22.03.2017].

¹⁴ „Gdy pasłem moje krowy, przyszedł policjant, powiesił mnie na orzechu i myślał, że jestem liściem”. M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 113—114 (tłum. — J.C.).

¹⁵ M. Haderlap: *Engel...*, s. 75; Eadem: *Angel pozabe...*, s. 56.

¹⁶ M. Haderlap: *Engel...*, s. 76; Eadem: *Angel pozabe...*, s. 57.

stosunek. W Austrii mieli możliwość pobierania nauki w języku słoweńskim, w Klagenfurcie mogli chodzić do słoweńskiej szkoły średniej, na tamtejszym uniwersytecie w ramach slawistyki wprowadzono studia z języka słoweńskiego i literatury, mogli czytać słoweńskie czasopisma, wydawali magazyny w języku słoweńskim. Żyją w świecie naznaczonym globalizacją, który także w dziedzinie literatury zezwala na najróżniejsze praktyki językowe. Literackie przejścia w inny, „obcy” język nie są bynajmniej wśród nich rzadkie, a dochodzi do nich z zupełnie osobistych i bardzo różnych powodów. Według mnie powinno się te powody szanować i zrozumieć wybór twórcy. Powieść, mimo że napisana po niemiecku, jest także powieścią słoweńską. Stanowi część twórczości autorów lub autorek z podwójną, międzykulturową tożsamością.

Ciekawa jest zwłaszcza kwestia przekładowa, która pojawiła się po opublikowaniu powieści. Pisarka zdecydowała się bowiem, że nie będzie sama tłumaczyła powieści na język słoweński. W wyniku jej decyzji przekładem zajął się Štefan Vevar, znany tłumacz literacki, sam także z pochodzenia Karyntyjczyk, jednak z części znajdującej się po stronie słoweńskiej. Fakt ten nie jest bez znaczenia, ponieważ w powieści pojawia się dużo wyrażen z dialektu karynckiego, które trzeba znać lub traktować z odpowiednim wyczuciem. Dialekt karyncki był więc pierwszym językiem tłumacza, co z pewnością było pomocne w kontekście przekładu. Jedną z najbardziej wyrazistych kwestii, jeśli chodzi o strategię tłumaczenia, wiąże się z faktem, że w powieści napisanej po niemiecku liczne fragmenty są w języku słoweńskim. Dlatego pojawiły się pytania, co w takich miejscach zrobi tłumacz, by ta wyrazista forma dwujęzyczności lub międzykulturowości w słoweńskim przekładzie się nie zgubiła. Okazało się, że zdecydował się on na ciekawą i z pewnością także oryginalną strategię tłumaczenia.

Słowa z dialektu karynckiego są w słoweńskim przekładzie zachowane, ale zapisane kursywą. Jeden z przykładów znajdziemy np. we fragmencie, kiedy babcia otwiera słoik z marmeladą: „*Malada piše na nalepkah, ki jih je s kašo iz moke, mleka in sline nalepila na kozarce. Njena malada je bila temnorjava in grenkosladka po okusu*”¹⁷. Podobnie zachowany i zapisany kursywą jest fragment opisujący sytuację, kiedy na podłogę wylało się żółtko jajka i dziewczynka wykrzyknęła *sonči gre*¹⁸. Pozostawiono także dialektalny wyraz określający dziewczynę, którą babcia pieszczotliwie nazywa *kokica*.

Zachowanie wyrazów dialektalnych w przekładzie, zapisanych kursywą, charakteryzuje mowę prostych ludzi, np. wypowiedzi babci: „Treba je prijazno prisluhiniti poljem in gozdovom, se jim prikupiti, meni, ne pa jih *krancljati z verzi*”¹⁹. Czasami wyrazy dialektalne są kalkami z języka niemieckiego (np. od czasownika „bekranzen”).

¹⁷ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 5.

¹⁸ Ibidem, s. 8.

¹⁹ Ibidem, s. 21.

Interesujący jest w słoweńskim przekładzie fragment, kiedy babcia mówi o wnuczce w dialekcie karyńckim „dečva”²⁰, a w oryginale wyraz ten w ogóle nie występuje. Znajdziemy tam bowiem tylko literacki i nienacechowany niemiecki wyraz „das Madchen”²¹. Tłumacz dodał w tym miejscu fortunne określenie, ponieważ słoweńska „deklica” brzmiałaby zbyt sztucznie. Babcia przedstawiona jest w powieści jako prosta Karyntyjka, która mówi w dialekcie. W książce widać, że dialekt karyński jest jej językiem prymarnym, że nie wyraża się w słoweńskim języku literackim, podczas gdy niemiecki język urzędowy jest dla niej tylko „Lagersprache”, językiem obozu, i nie chce go ani znać, ani używać.

Podobny przykład przedstawia fragment, w którym babcia gra z innymi w karty: „Svoji najljubši igri pravi *avženga*, višja karta vzame nižj”²². W niemieckim oryginale użyty został neutralny wyraz „Wirtschaften”²³.

Zgodnie z takim obrazem prowincjonalnego świata, w którym różne postaci z powieści wyrażają się wyłącznie w dialekcie karyńckim, tworzone są także inne fragmenty przekładu. W słoweński tekst tłumacz włącza pewne słowa dialektalne, niewystępujące w niemieckim oryginale, np. słowo „presenci” określające wierzbowe witki, które ludzie w niedzielę palmową zanoszą do kościoła: „Na podstrešju zbira vrbove šibe, navleče jih iz butaric, *presencev*, vsako leto na cvetno nedeljo blagoslovljenih v cerkvi”²⁴. W niemieckim oryginale czytamy tylko o „Weidenruten”, bez słowa „presenci”: „Sie hat Weidenruten auf dem Dachboden gesammelt, die sie aus den gebundenen Palmbuschen herauszieht, welche jährlich am Palmsonntag in der Kirche geweiht werden”²⁵.

Przytoczone fragmenty są dowodem na to, że tłumacz bardzo dokładnie i z wyczuciem poświęcił się językowo-stylistycznemu wymiarowi powieści, dlatego niektóre miejsca w swoim tłumaczeniu „ubarwił” dialektem karyńckim, przede wszystkim mając na uwadze czytelnika, który według niego ma świadomość, że postaci z powieści posługują się rzeczonym dialektem. Takie fragmenty tworzą charakterystyczne „wstawki tłumacza”, które są uzasadnione, ponieważ tłumacz literacki nie myśli tylko o przeniesieniu treści powieści z jednego języka do drugiego, ale musi brać pod uwagę także to, jaki skutek wywoła jego tłumaczenie u odbiorców docelowych. Dzięki takim „wstawkom”, z pewnością uzgodnionym z samą autorką powieści, Štefan Vevar w sposób przemyślany uzupełniał i kształtował językowy (dialektalny) obraz Karyntii. Obraz ten formował w wielu fragmentach, np.: „Ko se z babico vrtim v krogu, si slikam pred

²⁰ Ibidem, s. 24.

²¹ M. Haderlap: *Engel...*, s. 32.

²² M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 25.

²³ M. Haderlap: *Engel...*, s. 33.

²⁴ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 21.

²⁵ M. Haderlap: *Engel...*, s. 27.

očmi, kako se je nekoč *rajalo* v naši izbi, česar se, pravijo, vsi spominjajo”²⁶; w niemieckim oryginale jest użyty tylko literacki, nienacechowany stylistycznie czasownik „tanzen”. Słoweńskie tłumaczenie zupełnie jasno pokazuje, że babcia mówi w dialekcie karynckim. Autorka napisała po niemiecku np.: „[...] die Milch hat nur so gespritzt”²⁷, a w przekładzie czytamy w dialekcie: „[...] mleko je kar *špricavo*”²⁸. Analogiczne fragmenty: „Gute Nacht, lahko noč!”²⁹, a w przekładzie: „Lahko noč — *vohko nuoč!*”³⁰. W dialekcie mówi także ojciec narratorki: „Razumem, kar pač *zastopim*, reče oče”³¹.

W ten sposób tłumaczenie Vevara zyskuje typowy karyncki charakter, świadcząc też o języku ojczystym narratorki/pisarki, który nie był językiem literackim, ale dialektem z okolic wsi Lepena pri Železni Kapli. Chciałabym przy tym podkreślić, że powieść mimo dużej czytelności dla tłumacza nie była łatwa w przekładzie, jednak Štefan Vevar dobrze wykonał swoją pracę. To, że po opublikowaniu przekładu wiele osób będzie mu „patrzeć przez ramię”, oczywiście wiedział, choć musiało być to również deprymujące. Wyjątkową moc języka ojczystego, która jest dobrze widoczna w oryginale, zaprezentował w tłumaczeniu przez pryzmat dialektu karynckiego.

Udane rozwiązania tłumacza prezentują także te wszystkie fragmenty, które w niemieckim oryginale są napisane w języku słoweńskim, a w słoweńskim tłumaczeniu oznaczono je kursywą. Gdyby tłumacz nie zdecydował się na takie rozwiązanie, tak akcentowana dwujęzyczność w przekładzie zupełnie by się zatraciła, np. we fragmencie opisującym modlitwę matki i córki³². Identyczne rozwiązanie znajdziemy we fragmencie, kiedy w niemieckim oryginale dziecko, które znajdzie pszczelą królową, zakrzyknie po słoweńsku „*matica, matica*”³³ — w słoweńskim tłumaczeniu okrzyk ten zapisany jest kursywą.

Wszystkie te fragmenty świadczą o tym, że jakość tłumaczenia jest niezmiernie zależna od umiejętności tłumacza w zakresie czytania i rozumienia oryginału, od jego „interpretacji”³⁴. Oczywiście nie chodzi tu o jakiegokolwiek wypaczanie tekstu, ale o ukierunkowanie na odbiorcę docelowego. W procesie tłumaczenia istnieje bowiem niebezpieczeństwo, że niektóre treści na drodze z jednej kultury do drugiej, z jednego języka do drugiego, mogą się zgubić albo zyskać zaskakujące, niechciane znaczenia. Dobry tłumacz literacki ma tego świadomość i rozważa

²⁶ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 25.

²⁷ M. Haderlap: *Engel...*, s. 58.

²⁸ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 43.

²⁹ M. Haderlap: *Engel...*, s. 60.

³⁰ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 45.

³¹ Ibidem, s. 58.

³² Ibidem, s. 11.

³³ M. Haderlap: *Engel...*, s. 19–20.

³⁴ M. Grosman: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2004, s. 10.

sposoby, by zdarzało się to jak najrzadziej. Dlatego przekład literacki rozumiemy przede wszystkim jako międzykulturowy przekaz tekstów literackich, jako wysublimowaną formę komunikacji międzykulturowej³⁵.

W procesie tłumaczenia pojawia się wiele kwestii merytorycznych i językowo-stylistycznych, zdarzają się prawdziwe pułapki i sytuacje bez wyjścia, w jakich może znaleźć się tłumacz. Wybierać musi między różnymi rozwiązaniami, z których każde może być właściwe. Pytanie więc nasuwa się samo — co dane rozwiązanie może zaoferować czytelnikowi docelowemu, jaki kontekst naryskuje, zaakcentuje albo zatraci. Od umiejętności tłumacza zależy również, czy obrazy różnorodności kulturowej, a także wielojęzycznych i międzykulturowych doświadczeń zostaną zachowane w tłumaczeniu, czy czytelnik je odczuje, czy raczej ich nie zauważy. Dzięki pewnym rozwiązaniom językowo-stylistycznym Štefanowi Vevarowi udało się pokazać współistnienie dwóch kultur i języków na tym samym obszarze geograficznym i państwowym — w austriackiej Karyntii. Z wyczuciem ukazał oczywistą moc dialektu w mowie prostych ludzi, a także czułą troskę o prześladowany język słoweński. Wyeksponował współbrzmienie i współistnienie języka słoweńskiego i niemieckiego, wpływy międzykulturowe, które widać zarówno na płaszczyźnie treści, jak i języka. Jego przekład miał pomóc w rozwoju świadomości międzykulturowej u czytelnika docelowego, który najlepiej (po)znałby obie graniczące ze sobą kultury — słoweńską i niemiecką. A także przygotować odbiorcę na to — na co wskazują liczni badacze, zajmujący się do tej pory niniejszą problematyką — że będzie się musiał skonfrontować z poważnymi konfliktami, „których bez świadomości międzykulturowej i cierpliwości nie będzie można rozwiązać”³⁶.

Powieść Mai Haderlap *Engel des Vergessens / Angel pozabe* i jej przekład na język słoweński pokazują, że ludzie mają prawo do własnej tożsamości kulturowej i językowej, a także (co potwierdzają naukowcy) „że nasze wyobrażenia świata są zależne od języka, który uważamy za język ojczysty”, a „użytkownicy różnych języków — przynajmniej do pewnego stopnia — przebywają w swoich światach wewnętrznych”, które są „mniej lub bardziej nieporównywalne ze światami innych kultur”³⁷. Znaczący podkreślają, że „osiągnięć obcych kultur nie możemy poznawać bezstronnie i osądzać bez wpływu własnej kultury, którą przyjmujemy dzięki socjalizacji prymarnej i sekundarnej”³⁸. Każdy przekład literacki to w zasadzie nowy tekst, w którym może dojść także do tzw. twórczej zdrady³⁹. Chodzi o tzw. wkład własny tłumacza, który jest potrzebny do tego, by

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem, s. 20; E. Prunč: *Einführung in die Translationswissenschaft*. Bd. 1: *Orinetierungsrahmen*. Graz, Institut für Translationswissenschaft, 2002.

³⁷ M. Grosman: *Književnost...*, s. 21.

³⁸ Ibidem, s. 23.

³⁹ V. Zima: *Literarische Polyphonie. Übersetzung und Mehrsprachigkeit in der Literatur*. Tübingen, G. Narr Verlag, 1996, s. 8—9.

przetłumaczony tekst literacki mógł przyjąć się w nowym obszarze kulturowym. Takie fragmenty znajdziemy także w tłumaczeniu Štefana Vevara, zwłaszcza tam, gdzie do swojego przekładu dodawał dialekt karyncki, choć zapisany w literackim języku słoweńskim.

Słoweński świat w twórczości Mai Haderlap pozostawił swój żywy obraz w umyśle czytelników dzięki motywom górskiego gospodarstwa z dzieciństwa autorki, licznym postaciom z życia wsi, a także czystemu dialektowi karynckiemu. Omawiana powieść nie prezentuje tylko różnic kulturowych i językowych, lecz pokazuje również współwystępowanie dwóch kultur w austriackiej Karyntii oraz możliwość ich twórczego współistnienia. Książka opowiada o pielęgnowaniu kultury słoweńskiej i języka. Mimo historycznych cierpień Słoweńców karynckich autorka wyciąga w niej rękę na zgodę, oferując „aniola zapomnienia” wszystkim mieszkańcom niemieckojęzycznym. Zwraca uwagę na historię, która nie powinna się powtórzyć. Dlatego nadszedł czas, żeby odkryć czytelnikom zbyt długo przemilczaną historię. Powieść przywraca wspomnienie, które musi zostać zachowane, gdyż:

Wspomnienia rozpalają ludzi, opierają się im i znów ich spowijają. Po upadku nazizmu jeszcze sporo o sobie wiedzieli, opowiadali sobie nawzajem swoje przeżycia, odnajdywali się w bólu innego. A potem nadszedł strach, że przez te historie nie pasują do reszty, że są obcy w okolicy, która chciała słyszeć inne opowieści, uważając tamte za nieważne. Wiedzą, że ich przeszłość w austriackich książkach historycznych nie istnieje, tym bardziej w karynckich, gdzie historia krainy zaczyna się z końcem pierwszej wojny światowej, potem urywa się, by ponownie pojawić się po końcu drugiej wojny światowej. Opowiadający wiedzą o tym, więc nauczyli się milczeć⁴⁰.

Tylko pełne szacunku zachowanie wspomnień, twierdzi Maja Haderlap, może spowodować *katharsis*, po którym można odżyć na nowo. W tym nowym życiu pisarze i pisarki powinni swoje historie lub wiersze tworzyć z łatwością w dowolnych językach bez poczucia strachu i zagrożenia.

---

⁴⁰ M. Haderlap: *Angel pozabe...*, s. 174 (tłum. — J.C.).

Z języka słoweńskiego przetłumaczyła
Joanna Ciešlar